

УДК 336:631.162

Ю.М. Бурлака, канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Фінансова санація сільськогосподарських підприємств: методологічний та регіональний аспекти

У статті проаналізовано фінансово-економічні умови діяльності сільськогосподарських підприємств, оцінено їх сучасний фінансовий стан, виявлено ознаки фінансової нестабільності, визначено вплив чинників на фінансове оздоровлення.

фінансова санація, кризові явища, криза, ознаки фінансової нестабільності

Фінансовий стан багатьох сільськогосподарських підприємств є нестабільний у наслідок глобальної економічної кризи та прорахунків державної аграрної політики, що зумовлює високі ризики банкрутства, низький рівень доходності сільського населення та негативний вплив на економіку переробних, обслуговуючих та інших галузей і сфер економіки. В умовах вступу України до СОТ фінансова нестабільність більшості сільськогосподарських підприємств створює загрозу продовольчій безпеці держави. Тому здійснення заходів з їхнього фінансового оздоровлення з метою забезпечення платоспроможності, прибутковості та стійких конкурентних позицій у сучасних умовах набуло особливої актуальності.

Різні аспекти фінансового оздоровлення підприємств висвітлені у працях таких вітчизняних і зарубіжних авторів як М.Аістова, Є.Андрущак, О.Антонова, Е.Архипчук, І.Бланк, Н.Брюховецька, І.Булев, В. Грачов, О.Дацій, В.Дроздова, Л.Зуєва, Г.Кадиков, І. Косарева, Е.Коротков, Е.Куліш, Л.Лігоненко, Б.Полякова, М.Пушкар, С.Рамазанов, В.Рашупкіна, Р.Сайфулін, С.Салига, І.Стефанюк, О. Терещенко, А.Ткачов, І.Цигилик, Є.Чернявська. Проблеми поліпшення фінансового стану та забезпечення стабільного функціонування сільськогосподарських підприємств досліджували М.Дем'яненко, С.Іванюта, М.Кісіль, М.Кропивко, К.Кузнецова, П.Саблук, П.Стецюк, В.Узун, С.Черненко та ін.

Незважаючи на достатньо глибоке вивчення загальної проблематики фінансового оздоровлення, поки що недостатньо відпрацьованими залишаються методологічні та практичні аспекти забезпечення фінансової стабілізації з врахуванням специфіки діяльності сільськогосподарських підприємств. Зокрема доцільним є, виявлення специфічних чинників фінансової дестабілізації та розробка заходів з їх подолання, обґрунтування методології формування моделі фінансово стійкого сільсько-господарського підприємства та її побудова на регіональному рівні, оптимізації змісту і структури плану фінансового оздоровлення, забезпечення їх стійкого фінансового стану та ефективної діяльності, удосконалення методологічних засад аналізу санаційної спроможності. Це зумовлює доцільність поглибленого вивчення теоретичних, законодавчих та практичних засад фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств та актуальність цільової спрямованості даної публікації.

За мету даної публікації поставлено: визначити найбільш прийнятні комплексні показники та моделі оцінювання банкрутства сільськогосподарських підприємств

Кіровоградської області, розробити заходів щодо фінансового оздоровлення з врахуванням особливостей господарювання.

У результаті вивчення і узагальнення праць науковців та авторського дослідження галузевих особливостей з'ясовано, що на фінансовий стан і результати діяльності сільськогосподарських підприємств впливають чинники, серед яких найважливіші такі чотири групи:

перша – пов'язані зі специфікою галузі як виду економічної діяльності, зокрема з невиконанням спеціальних заходів з охорони земель через нестачу ресурсів або безгосподарність, порушенням умов і технології догляду за рослинами і тваринами, залежністю від природнокліматичних умов, сезонністю виробництва, залежністю інтенсивності та ефективності діяльності від географічного розташування, станом екології, низьким рівнем доступу товаровиробників до кредитних ресурсів;

друга – викликані особливостями місця галузі в економіці країни, зокрема обмеженістю ресурсного потенціалу, залежністю від стану підприємств першої та третьої сфер АПК, рівня доходності населення, його соціальної захищеності та споживчого попиту, дефіцитністю енергоносіїв, а також диспаритетом цін;

третья – зумовлені соціальними процесами на селі та демографією, зокрема традиціями щодо способу життя, відносинами між працівниками підприємств, залежністю припливу трудових ресурсів від умов та якості життя на селі;

четверта – викликані сучасними особливостями аграрної економіки України, зокрема особливостями формування власності на майно, недостатнім рівнем наукового забезпечення.

Подолання наслідків фінансової дестабілізації потребує здійснення фінансової санації сільськогосподарських підприємств шляхом реалізації комплексу заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційно-правового та соціального характеру, спрямованих на відновлення платоспроможності, зміцнення фінансового стану й підвищення ефективності. До специфічних заходів фінансового оздоровлення у сільському господарстві відносяться також агротехнічні, зооінженерні, екологічні. Специфічними для фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств є такі цілі: врахування пріоритетів продовольчої безпеки населення регіону і насичення місцевих ринків сільськогосподарською продукцією; забезпечення захисту ґрунтів та недопущення порушень в екологічному балансі регіону; врегулювання інтересів працівників сільськогосподарських підприємств та власників майнових паїв у процесах реструктуризації власності та виробництва.

Фінансова санація сільськогосподарських підприємств може здійснюватися як за ініціативою власників і менеджменту, так і кредиторів у судовому порядку. Відмінності цих двох видів фінансового оздоровлення виникають при прийнятті рішення про фінансове оздоровлення, узгодженні його форм і методів, розробці й збалансуванні плану, формуванні джерел фінансування, змін у структурі власності, а також залежно від часу проведення, тривалості санаційних заходів, рівня налагодженості системи управління, залежності від кредиторів тощо.

Управління фінансовим оздоровленням здійснюється, з одного боку, як специфічна діяльність менеджера (менеджерів) – фізичних осіб щодо безпосереднього управління підприємством, а з іншого – як економічна система методів, принципів, моделей і заходів впливу на діяльність підприємства. За фінансового оздоровлення з ініціативи менеджерів та власників підприємства управління здійснює керівник підприємства або антикризовий менеджер, а при провадженні справи про банкрутство – арбітражний керуючий. Управління фінансовим оздоровленням передбачає запровадження системи антикризових процедур або контролінгу.

Обґрунтування доцільності фінансового оздоровлення підприємства, визначення його напрямів і методів потребує розгалуженого аналізу наявності чи загрози нестійкого фінансового стану та банкрутства, оцінки глибини фінансової дестабілізації, виявлення негативних ознак фінансового стану, визначення здатності підприємства до усунення наслідків фінансової дестабілізації та відновлення стійкого фінансового стану, оцінки ефективності запропонованих заходів фінансового оздоровлення.

З метою з'ясування масштабів проведення необхідності фінансової санації на регіональному рівні проаналізовано сучасні фінансово-економічні умови діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області, оцінено їхній фінансовий стан і вивчено вплив чинників на фінансову стабільність підприємств.

Встановлено, що умови діяльності сільськогосподарських підприємств нині формуються під впливом макроекономічних, галузевих, регіональних і внутрішніх чинників. З них на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств позитивно впливали: похваллення загальної економічної ситуації в країні, вигідне географічне положення Кіровоградської області, наявність родючих ґрунтів, сприятливі природно-кліматичні умови, державна кредитна підтримка товаровиробників, створення державного фонду підтримки операцій страхування, впровадження державних програм розвитку ринкової та соціальної інфраструктури села, пільгові умови оподаткування, державна підтримка цінової кон'юнктури і збуту основних видів продукції. Водночас негативно впливали чинники, зумовлені діяльністю постачальників та споживачів продукції сільськогосподарських підприємств, низькою купівельною спроможністю населення, нестачею інвестиційних і кредитних ресурсів, низькими обсягами операцій із страхування сільськогосподарських ризиків, несприятливими умовами життя сільського населення, незадовільним розвитком соціальної інфраструктури і низькими обсягами інновацій в галузь вплив негативних чинників посилювався в період фінансової кризи.

Діяльність і фінансовий стан досліджених сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області характеризується негативними тенденціями, які зумовлюють потребу в заходах щодо фінансового оздоровлення. (обрано ТОВ, що мають у своєму розпорядженні землі с/г призначення від 1,5-2,5 т. г. та спеціалізуються на вирощуванні зернових)

Хоча в більшості досліджуваних господарств Кіровоградської області до початку загальної економічної кризи було забезпечено належні рівні ліквідності й платоспроможності, у багатьох із них недостатній або взагалі відсутній власний оборотний капітал, рівень покриття короткострокових зобов'язань оборотними активами та їх окремими складовими низький, забезпеченість грошовими коштами не відповідає виробничо-господарським потребам. Частки досліджуваних сільськогосподарських підприємств, які є неплатоспроможними, мають значні або часткові ускладнення у разі погашення боргових зобов'язань і періодично мають проблеми з погашенням боргів, становлять відповідно 10 %, 15–18 і 19–22 %.

Сільськогосподарські підприємства Кіровоградської області загалом забезпечують прибутковість і рентабельність виробництва, відносно активні на товарних ринках. Проте половина сільськогосподарських підприємств (станом на початок 2008 р.) має недостатній рівень рентабельності, дві третини – незадовільний стан ділової активності й оборотності активів. При цьому фінансовий стан 12–16 % характеризується надзвичайно високим рівнем збитковості, а рівень дохідності 25–39 % не забезпечує сталого розвитку підприємства.

Більшість сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області відносно незалежні від зовнішніх запозичень та мають високий рівень автономії. Проте нездатність залучати позиковий капітал для фінансування активів негативно впливає на результати виробничо-господарської діяльності. Так, 20–25 % підприємств мають незадовільну стратегію формування капіталу, а 27–38 % – незадовільний майновий стан та низький виробничо-господарський потенціал.

В окремих господарства одночасно має місце прояв кількох негативних ознак фінансової дестабілізації: 9,3–10,6 % досліджуваних підприємств недостатньо платоспроможні й збиткові; 17 % – характеризуються незадовільною стратегією фінансування та неплатоспроможністю; у 13,0 % – незадовільна стратегія супроводжується збитковістю; 10–11 % – тією чи іншою мірою є недостатньо платоспроможні, збиткові та мають незадовільну стратегію фінансування і формування майнового потенціалу. Вкрай незадовільні результати діяльності й показники фінансового стану спостерігаються у 4–6 % підприємств. Тому при розробці механізму фінансового оздоровлення слід розробляти заходи, спрямовані не лише на загальне фінансове оздоровлення суб'єктів господарювання, а й конкретизувати їх залежно від негативних ознак фінансового стану, притаманних підприємству.

У практиці оцінювання ймовірності банкрутства сільськогосподарських підприємств слід застосовувати лише найбільш прийнятні комплексні показники та моделі, про що свідчать дані таблиці 1.

В оцінках фактичного фінансового стану сільськогосподарських підприємств за допомогою узагальнюючих розрахунків і моделей слід враховувати, що модифікований Z-рахунок Альтмана, двофакторна модель оцінки ймовірності банкрутства та модель Фулмера не дозволяють адекватно оцінювати стан сільськогосподарських підприємств України, а тому їх недоцільно включати до сукупності аналітичних критеріїв. При діагностиці фінансового стану сільськогосподарських підприємств доцільно використовувати формулу Таффлера, R-число, модель Андрущака, а також формулу Лиса, моделі Спрінгера та Грачова, підкріплюючи їх результати окремими елементами розширеного фінансового аналізу.

Таблиця 1 – Частка господарств з підвищеною ймовірністю банкрутства по досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області, %

Показник	Р і к				
	2002	2003	2004	2005	2006
Z-рахунок Альтмана	0,00	0,00	5,41	2,13	8,51
Двофакторна модель	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Формула Лиса	32,43	21,62	21,62	29,79	31,91
Формула Таффлера	10,81	8,11	10,81	8,51	4,26
Модель Фулмера	70,27	64,86	67,57	51,06	59,57
Модель Спрінгера	29,73	29,73	18,92	25,53	19,15
R-число	10,81	8,11	5,41	8,51	10,64
Модель Грачова	29,73	24,32	32,43	21,28	25,53
Модель Андрущака	5,41	16,22	13,51	8,51	12,77
За більшістю моделей	16,22	8,11	18,92	14,89	17,02

На показники прибутковості та рентабельності, фінансової стійкості і платоспроможності сільськогосподарських підприємств впливають окремі чинники. Запропоновано алгоритм вивчення впливу на рентабельність та

фінансову стійкість, що складається з десяти етапів: селекція незалежних змінних, формування двох вибіркового сукупностей підприємств, селекція критеріїв оцінки, розрахунок варіації показників, оцінка тісноти зв'язку між показниками, уточнення найбільш впливових чинників, аналіз множинної регресії, побудова регресійної моделі, стандартизація значення моделі та інтерпретація результатів розв'язання запропонованої моделі.

За результатами оцінок показників фінансового стану досліджуваних підприємств побудовано регресійні моделі рентабельності активів та фінансової незалежності. Модель рентабельності активів, одержана на базі трьох з 34 відібраних оціночних параметрів, має такий вигляд:

$$Y_{pa} = -0,0051 + 0,0685 \cdot X_1 + 0,2637 \cdot X_2 + 0,4585 \cdot X_3, \quad (1)$$

де Y_{pa} – рентабельність активів;

X_1 – частка нерозподіленого прибутку у джерелах фінансування;

X_2 – частка грошових коштів у активах;

X_3 – рентабельність оборотних активів.

Модель фінансової незалежності, розроблена у процесі досліджень на базі 47 оціночних критеріїв, включає лише один з них і має наступний вигляд:

$$Y_{fn} = -0,0374 + 1,0045 \cdot X_1, \quad (2)$$

де Y_{fn} – коефіцієнт автономії;

X_1 – частка власного і довгострокового позикового капіталу у джерелах фінансування.

Встановлено криволінійну залежність між показниками платоспроможності і факторами. Оптимальне значення покриття короткострокових зобов'язань оборотними активами має коливатися у межах від 3 до 7,5. Найвища дохідність капіталу, а, отже, й більш стійке фінансове становище, забезпечується у сільськогосподарських підприємствах, що спрямовують чистий прибуток на власний виробничий розвиток, забезпечені грошовими коштами, досягли оптимального співвідношення між оборотними й необоротними активами та рівня покриття короткострокової заборгованості оборотним капіталом і формують капітал переважно за рахунок довгострокових джерел фінансування.

Тому у разі розробки заходів щодо фінансового оздоровлення конкретних сільськогосподарських підприємств слід оптимізувати співвідношення між чистим прибутком, що використовується на нагромадження і споживання, залишок грошових коштів, рівень забезпеченості та структури оборотного капіталу, співвідношення між довго- та короткостроковими джерелами фінансування, оборотними активами і короткостроковими зобов'язаннями, структуру активів і джерел фінансування сільськогосподарських підприємств.

Висновок

Необхідність фінансового оздоровлення в сільському господарстві викликана нестійкістю фінансового стану та незадовільними результатами діяльності значної частки підприємств галузі. В сучасних умовах фінансова дестабілізація є наслідком впливу чотирьох груп специфічних для сільського господарства зовнішніх і внутрішніх чинників, пов'язаних із специфікою галузі як виду економічної діяльності, особливостями її місця в економіці держави, соціальними процесами на селі та демографією і сучасними особливостями аграрної економіки. Здійснення фінансового оздоровлення та державна підтримка цих процесів має спрямовуватися на подолання визначених чинників фінансової дестабілізації.

При розробці механізму фінансового оздоровлення слід розробляти заходи, спрямовані не лише на загальне фінансове оздоровлення суб'єктів господарювання, а й конкретизувати їх залежно від негативних ознак фінансового стану, притаманних підприємству.

При діагностиці фінансового стану сільськогосподарських підприємств доцільно використовувати формулу Таффлера, R-число, модель Андрущака, а також формулу Лиса, моделі Спрінгера та Грачова, підкріплюючи їх результати окремими елементами розширеного фінансового аналізу.

Список літератури

1. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2006 р. / За ред. Л.Б. Дівель, В.Г. Яковенко. – Кіровоград: ТОВ „Поліграф-Сервіс”, 2007. – 485 с.

Ю. Булака

Финансовая санация сельскохозяйственных предприятий: методологический и региональный аспекты

В статье проанализировано финансово-экономические условия деятельности сельскохозяйственных предприятий, оценено их финансовое состояние, обнаружены проявления финансовой нестабильности, определено влияние факторов на финансовое оздоровление.

Yu. Burlaka

Legislative ensuring of readjustment and bankruptay of agricultural enterprises

The financial-economical terms of agricultural enterprises activity are analyzed, their contemporary financial state, is evaluated the signs of financial instability, found out are the influence of factors on the financial making healthy has been defined..

Одержано 30.03.10